HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

גמ' ת"ר [1]פרי עץ הדר עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה אתרוג ואימא פלפלין כדתניא א)היה רבי מאיר אומר ממשמע שנאמר [2]ונטעתם כל עץ איני יודע שהוא עץ מאכל מה ת"ל עץ מאכל עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה פלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה ואין א"י חסרה כלום שנאמר [3]לא תחסר כל בה התם משום דלא אפשר היכי נעביד נקוט חדא לא מינכרא לקיחתה נקוט תרי או תלתא ב)(אחד) [א]אמר רחמנא ולא שנים ושלשה פירות הלכך לא אפשר רבי אומר אל תקרי הדר אלא הדיר מה דיר זה יש בו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין ה"נ יש בו גדולים וקטנים תמימים ובעלי מומין אטו שאר פירות לית בהו גדולים וקטנים תמימין ובעלי מומין אלא הכי קאמר עד שבאין קטנים עדיין גדולים קיימים ר' אבהו אמר אל תקרי הדר אלא (הדר) דבר ג)שדר באילנו משנה לשנה בן עזאי אומר אל תקרי הדר אלא ד)(אידור) °שכן בלשון יווני קורין למים ה)(אידור) ואיזו היא שגדל על כל מים הוי אומר זה אתרוג: של אשרה ושל עיר הנדחת פסול: מ"ט ו)כיון דלשרפה קאי כתותי מיכתת שיעוריה: ז)(ושל) ערלה פסול: מ"ט פליגי בה ר' חייא ח)בר אבין ור' אסי חד אמר לפי שאין בה היתר אכילה וחד אמר לפי שאין בה דין ממון קא סלקא דעתיה מאן דבעי היתר אכילה לא בעי דין ממון ומאן דבעי דין ממון לא בעי היתר אכילה תנן של תרומה טמאה ט)(פסולה) בשלמא למ"ד לפי שאין בה היתר אכילה שפיר אלא למ"ד לפי שאין בה דין ממון אמאי הרי מסיקה תחת תבשילו אלא בהיתר אכילה כ"ע לא פליגי דבעינן כי פליגי בדין ממון מר סבר היתר אכילה בעינן דין ממון לא בעינן ומר סבר דין ממון נמי בעינן מאי בינייהו איכא בינייהו מעשר שני שבירושלים אליבא דר' מאיר למ"ד לפי שאין בה היתר אכילה הרי יש בה היתר אכילה למ"ד לפי שאין בה דין ממון מעשר שני ממון גבוה הוא תסתיים דר' אסי דאמר לפי שאין בה דין ממון דא"ר אסי י)אתרוג של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט לדברי חכמים אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט תסתיים גופא אמר ר' אסי אתרוג של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט לדברי חכמים [ב]אדם יוצא בו ידי חובתו ביו"ט כ)מצה של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח לדברי חכמים [ג]אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח ל)עיסה של מעשר שני לדברי ר' מאיר פטורה מן החלה לדברי חכמים [ד]חייבת בחלה מתקיף לה רב פפא בשלמא עיסה כתיב [4]ראשית עריסותיכם אתרוג נמי כתיב לכם מ)משלכם אלא מצה מי כתיב מצתכם אמר רבה בר שמואל ואיתימא רב יימר בר שלמיא אתיא לחם לחם כתיב הכא [5]לחם עוני וכתיב התם

והיה

גמ' פרי עץ. שהעץ כפרי בטעם שוה: **ממשמע שנאמר ונטעתם.** וכתיב בסופיה לא יאכל איני יודע דבעץ מאכל משתעי קרא: **חייבין בערלה.** דלא תימא מין ירק הוא מפני שהוא עץ שפל כמין רותס שאינו גבוה מן הארץ: **לא תחסר כל בה.** ולמדך האי עץ מאכל דאפילו פלפלין בכלל: **נקוט חדא.** גרעין אחד: **לא מינכרא לקיחתה.** מתוך קוטנה: **הדיר.** פרי עץ שדומה אילנו לדיר של צאן: **אטו כולהו אילני לית בהו פירות גדולים וקטנים.** והלא כל תפוחי אילן אחד אינן שוות: **ה"ק עד שבאים קטנים כו'.** כלומר האי גדולים וקטנים לאו של שנה אחת קאמר אלא גדולים של אשתקד וקטנים של שנה זו שהאתרוג דר וגדל באילנו שתים ושלש שנים וכשבאין וחונטין של עכשיו עדיין גדולים דאשתקד קיימין בו: **הדר.** והיא היא דרבי אלא במשמעותא פליגי מר דריש ליה לשון דיר ומר דריש ליה לשון דירה: **לפי שאין בה היתר אכילה.** ורחמנא אמר לכם ט) הראוי לכם בכל דרכי הנאתו: **לפי שאין בה דין ממון.** שאינו שוה פרוטה דאיסורי הנאה הוא הלכך לאו שלכם הוא: **קא סלקא דעתיה מאן דבעי היתר אכילה.** אי הוי ביה היתר אכילה כגון מעשר שני בירושלים לא בעי דין ממון דאע"פ שאין ממונו לרבי מאיר דאמר בקדושין (דף נג:) מעשר שני ממון גבוה הוא ואינו נכסי הדיוט לקדש בו אשה כשר לצאת בו: **ומאן דבעי דין ממון לא בעי היתר אכילה.** ומכשיר אתרוג של טבל שאסור באכילה ומותר בהנאה: **אלא למ"ד לפי שאין בה דין ממון.** אבל היתר אכילה לא בעינן ומשום דין ממון קרינא ביה לכם: **הרי מסיקה לזו תחת תבשילו.** כדאמרינן (בשבת דף כה:) תתן לו ולא לאורו מכלל דבת אורו הוא: **אלא בהיתר אכילה דכ"ע בעינן.** ואפילו יש בה דין ממון לא מתכשרין בלא היתר אכילה דכיון דלא חזיא לכל דרכי הנאה לאו לכם הוא: **דין ממון לא בעינן.** אם מותרת באכילה כגון מעשר שני בירושלים ואליבא דרבי מאיר כשר ומתניתין דקתני של מעשר שני בירושלים כשר אפילו כר' מאיר דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא מתוקמא: **דין ממון נמי בעינן.** ומעשר שני לר' מאיר פסול ומתני' דקתני כשר רבנן היא דאמרי ממון הדיוט הוא ומקדשין בו את האשה: **תסתיים דר' אסי הוא דאמר לפי שאין בה דין ממון.** וא"נ איכא היתר אכילה דין ממון נמי בעינן ושל מעשר לר' מאיר פסול: **אין יוצא בה ידי חובתו בפסח.** ידי חובת אכילת מצה לילה הראשון ולקמן פריך מי כתיב מצתכם: **פטורה מן החלה.** דכתיב עריסותיכם והאי דגבוה היא ואע"ג דאיכא היתר אכילה כיון דלית בה דין שאר ממון לאו דידיה הוא:

והיה

ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. דלא תימא מין ירק הוא מפני שהוא עץ שפל כמו רותס שאינו גבוה כך פי' בקונטרס וקשיא דלא בהכי תליא מלתא וכמה עצים שפלים הם שיש להם תורת אילן אלא היינו טעמא משום דאמרינן פ' בתרא דיומא (דף פא: ושם) כס פלפלי ביומא דכיפורי פטור ופריך מהך דפלפלין חייבין בערלה ומשני הא ברטיבתא הא ביבשתא וס"ד כיון דסופו ליבש אפילו רטיבתא פטורין וא"ת ומנלן דקרא בפלפלין אימא אתרוג ואימא תלתן דאתרוג טעם עצו ופריו שוה כדאמר הכא וכן תלתן כדאמרינן בשילהי פ' קמא דבילה (דף יג.) וי"ל אתרוג אין זה חידוש אם הוא חייב בערלה ותלתן מין ירק הוא מדחשיב כלאים בכרם כדתנן במס' ערלה (פ"ג מ"ו) ומייתי לה בריש בילה (דף ג.) ובשילהי הערל (יבמות דף פא. ושם) מי שהיו לו חבילי תלתן של כלאי הכרם:

לפי °שאין בו היתר אכילה. ורחמנא אמר לכם הראוי לכם בכל דרכי הנאתן ואף על גב דגבי תרומה טמאה דרשינן פ' במה מדליקין (שבת דף כה.) מדכתיב לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך כיון דנטמאת ואסרה הכתוב שייך לדרוש לך דידיה לגבי שאר הנאות כמו לכם דלולב דלא שייך ביה אכילה וא"ת גבי לולב של אשרה ושל עיר הנדחת (לעיל לא.) למה לן טעמא דמיכתת שיעוריה תיפוק ליה משום דבעינן דין ממון דאפילו מאן דלא חייש הכא גבי אתרוג לדין ממון היינו משום דעיקרו לאכילה אבל לולב דלית ביה אכילה כתיב לכם דידיה לענין דין ממון וי"ל דנקט דמיכתת שיעוריה כדי לפסול בי"ט שני וא"ת אתרוג של ערלה תיפוק ליה דמיכתת שיעוריה דמצותו בשרפה דקחשיב ליה בתמורה פרק בתרא (דף לג:) בהדי נשרפין ואמרינן התם הנשרפין לא יקברו ואפשר דאפילו מדאורייתא הויא ערלה בשרפה דילפינן לה מכלאי הכרם דכתיב בה פן תקדש ודרשינן (חולין דף קטו.) פן תוקד אש ומהאי טעמא נמי פסול אתרוג של תרומה טמאה דמצותה בשרפה ולמה לן טעמא דהיתר אכילה וי"ל דודאי לא היה צריך אלא נחלקו בהנך טעמי לענין ערלה משום דנפקא מינה לענין מעשר שני כדמסקינן איכא בינייהו מעשר שני ואליבא דרבי מאיר ס) (ומאן דמכשיר היינו אליבא דרבנן) והוה מצי למימר נמי מעשר שני בגבולין ואליבא דכולי עלמא כדמוכח בסוף חלק (סנהדרין דף קיב:) שהוא ממון גבוה ע):

אתיא לחם לחם. תימה בפרק כל שעה (פסחים דף לה:) דאין יוצאין ידי מצה בטבל מדכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות יצא מי שאיסורו עליה משום בל תאכל טבל תיפוק ליה משום דבעינן מצה משלכם וטבל לא חשיב לכם כדמוכח הכא גבי אתרוג דעד כאן לא פליגי בית שמאי ובית הילל אלא בדמאי משום דאי בעי מפקר ליה לנכסיה והוי עני וחזי ליה אבל בטבל ודאי כולהו מודו וי"ל דלא דמי דהא דאין יכול לצאת באתרוג של טבל דהוי כמו אתרוג דשותפין שיש לכהן וללוי בו חלק ודמי לאחין שקנו אתרוג

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ז מהל' לולב הל' ז טוש"ע או"ח סי' תרנא סעי' טו]:

נה ב מיי' פ"ח מהלכות לולב הלכה ג:

נו ג מיי' פ"ו מהלכות מלה הלכה ח:

נז ד מיי' פ"ו מהלכות ביכורים הלכה ז:

◆

תורה אור השלם

1. וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: ויקרא כג מ
2. וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל: ויקרא יט כג
3. אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת: דברים ח ט
4. רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ: במדבר טו כ
5. לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: דברים טז ג

◆

רבינו חננאל (המשך)

אבא ור' אסי, חד אמר לפי שאין בה היתר אכילה, ולא חיישינן לדין ממון. וחד אמר בעינן נמי שיהא בה דין ממון. מאי בינייהו, איכא בינייהו אתרוג של מעשר שני בירושלים, ואליבא דר' מאיר דאמר במסכת קדושין מעשר שני ממון גבוה הוא, למאן דאמר בערלה פסול לפי שאין לו בה היתר אכילה, באתרוג של מעשר שני בירושלים כשר, שהרי יש לו בה היתר אכילה. למאן דאמר אסור הערלה לפי שאין בו דין ממון [אתרוג של מעשר שיני פסול, תסתיים דרב אסי דאמר לפי שאין בה דין ממון]. דאמר ר' אסי אתרוג של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב, לדברי חכמים אדם יוצא בו ביום טוב, תסתיים. גופא אמר ר' אסי אתרוג של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא בו, לדברי חכמים יוצא בו. וכן מצה של מעשר שני בירושלים, לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא בה, לדברי חכמים אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. וכן עיסה של מעשר שני, לדברי ר' מאיר פטורה מן החלה, לדברי חכמים חייבת. ואתקפא עליה, בשלמא עיסה כתיב עריסותיכם, ואתרוג נמי כתיב לכם, משלכם, דבעינן ממונכם, ומעשר שני לדברי ר' מאיר ממון גבוה הוא, אלא מצה מי כתיב מצתכם. ושנינן יליף לחם

מסורת הש"ס

א) ברכות לו: ע"ש יומא פא: ע"ש, ב) [צ"ל פרי אחד כלומר אם באת להצריך שנים ושלשה כי היכי דמתנכר לקיחה פרי אחד אמר רחמנא. הרא"ש בסי' י"ד ע"ש], ג) [לעיל לא:], ד) [צ"ל הדור כן איתא בערוך ערך הדר ד], ה) [בערוך איתא הדור], ו) [עי' תוספות לעיל ל. ד"ה משום], ז) צ"ל של, ח) [בכ"מ פ"ו מהל' ביכורים דין ד' לא נזכר בר אבין וכתב דהלכתא כר' חייא דהוה רבו דרבי' של רב אסי], ט) [צ"ל פסול], י) פסחים לח., כ) [שם], ל) [שם לז:], מ) [לעיל כז: וש"נ], נ) [ויקרא כג], ס) ר"מ מ"ז ומהרש"א גורס ומאן דפסיל היינו מדרבנן, ע) [ועי' תוס' קדושין נג: סד"ה איהו וע"ע תוספות בכורות ט: ד"ה ותנן],

◆

גליון הש"ס

גמ' שכן בלשון יווני. כעין זה שבת דף סג ע"ב וש"נ: תוס' ד"ה לפי שאין כו'. עיין חולין דף קטו ע"ב תוס' ד"ה כלאי הכרם:

◆

מוסף רש"י

שהפלפלין חייבין בערלה. מין אילן הוא (יומא פא:). **עד שבאין קטנים עדיין גדולים קיימים.** מה שאין כן בשאר אילנות, דאע"ג דבשאר אילנות יש נמי בהן תמימין ובעלי מומין, אין בהן גדולים כשבאין קטנים (סדור רש"י סי' רצא). **שדר באילנו משנה לשנה.** מהכא שמעינן דאתרוג אמר קרא, שאין פרי אחר עושה כן (לעיל לא:). **שגדל על כל מים.** כל מים צריך, בין לשאובין בין לגשמים, כשאין לו מי גשמים צריך להשקותו מים שאובין (סדור רש"י סי' רצא). **מצה של מעשר שני לדברי ר' מאיר אין אדם יוצא בה ידי חובתו ביו"ט.** ואפילו לא דריש עוני לשון אנינות (יצא זה שאינו נאכל באנינות אלא בשמחה) בעינן מצה שלו, ולקמן פריך מי כתיב מצתכם (פסחים לח.). **פטורה מן החלה.** כדמפרש דעריסותיכם כתיב ולא של גבוה (שם לז:).

◆

רבינו חננאל

ת"ר פרי עץ הדר, עץ שטעם עצו ופריו שוה, הוי אומר זה אתרוג. ואימא פילפלין [כדתניא היה ר' מאיר אומר ממשמע שנאמר ונטעתם כל עץ, איני יודע שהוא עץ מאכל, מה ת"ל עץ מאכל, עץ שטעם עצו ופריו שוה, הוי אומר זה פלפלין], ללמד שהפלפלין חייבין בערלה. ואסיקנא הדר באילנו משנה לשנה, הוי אומר זה אתרוג. של אשרה ושל עיר הנדחת פסול. משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה. של ערלה פסול. מאי טעמא. (ד)פליגי בה ר' חייא בר